

Ekspedicija

Medunarodna ekspedicija

DEVET REBREATHER RONILACA
127 METARA ISPOD POVRŠINE

EVELINE VERDIER

Megalodon (Francuska)

VIC VERLINDEN

Inspiration (Belgija)

ARMANDO RIBEIRO

Inspiration (Portugal)

PIM VAN DER HORST

Megalodon (Nizozemska)

ALEXANDRE FOX

Evolution (Francuska)

FRANCK GENTILLE

Evolution (Francuska)

MARCO VALENTI

Hammerhead (Italija)

CHRISTOPH BRIEGER

Megalodon (Njemačka)

DRAŽEN GORIČKI

Megalodon (Hrvatska)

Tajanstvene OLUPINE FRANCUSKE PROVANSE

Izgubljena podmornica
Protee i parobrod Natal

PIŠE DRAŽEN GORIČKI
FOTOGRAFIJE DRAŽEN GORIČKI, DOKUMENTACIJA SCUBALIFE

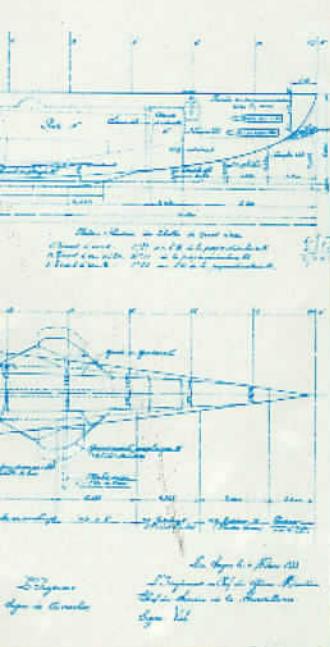
O

dlazak u Francusku svake godine na ronjenje postaje tradicija za mene što mi, naravno, nikako teško ne pada. Za mene je Francuska jedna od najljepših destinacija za ronjenje i odmor.

Većina ljudi se, na prvi mah, možda ne bi složila sa mnom, ali kad malo razmislite da Francuska ima predivne špilje za ronjenje, jezera kao što je jezero Bourget (na dnu kojega je njemački avion FW 58 o kojem ste mogli čitati u šestom broju ScubaLifea), Azurnu obalu s morem prepunim života i prekrasnim olupinama i, bar meni, najomiljenijim dubokim olupinama. K tome još pridodajte bogatu povijest Francuske koja se vidi na svakom koraku, nepregledna polja lavande...doživljaj je kompletan.

MEDITERAN KAKAV JE NEKADA BIO

NAKON PROŠLOGODIŠNJE DirRebreather ekspedicije na olupinu Focke Wulf 58, ove godine odabir je pao opet na Francusku, i to na olupine Natal i Protee koje leže ispred gradića La Ciotat na dubini od 127 metara. La Ciotat je sam za sebe šarmantan mediteranski gradić s nešto više od 30.000 stanovnika, ne toliko popularan kao susjedni gradovi poput Nice, Cannes ili Saint Tropeza, ali opet dovoljno zanimljiv da poželite prošetati uličicama i kupiti neki mali suvenir koji će vas podsjećati na njega. Najzanimljiviji dio svakako je riva na kojoj se nalazi niz restorana i mala marina, a nadvisuje je crkva Notre Dame de l'Assumption (Gospe od Uznesenja). Moglo bi se reći „Mediteran kakav je nekada bio“. Na obje

**Podmornica Protee i parobrod
Natal leže potopljeni ispred šarmantnog
mediteranskog gradića La Ciotat, u blizini
popularnih elitnih ljetovališta Nice,
Cannesa i Saint Tropeza**

olupine ronili smo u organizaciji ronilačkog centra Plongee Passion koji se nalazi praktički u središtu grada, točnije na rivi i udaljen je svega nekoliko metara od luke gdje je bio smješten naš brod. Prvi dan svi smo se okupili na doručku, bilo je lijepo opet vidjeti dobre prijatelje. Neki, na moju veliku žalost, nisu više s nama, ali kako život teče dalje, tako dolaze i novi ljudi u tim. Voditelj našeg tima Pim napravio je kratki briefing, većina stvari već je bila dogovorena preko maila i ostalo je samo ronjenje. U centru nas je dočekao vlasnik Philippe, pokazao nam je centar i brod te smo počeli pripremati opremu.

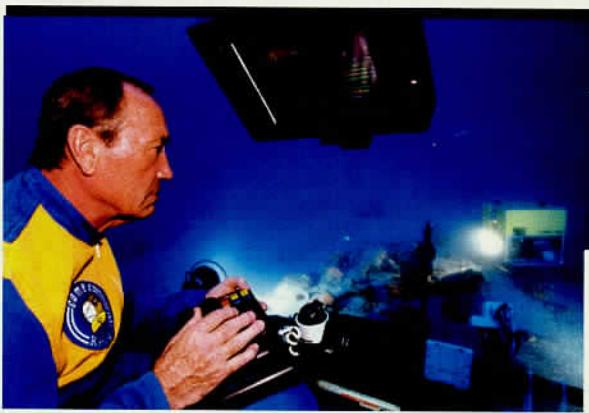
PODMORNICA PROTEE

ZA PRVO RONJENJE odabrali smo podmornicu Protee jer su vremenski uvjeti bili idealni za ronjenje na toj lokaciji.

Podmornica je nagnuta pa je lijevi vijak s propelerom djelomice utonuo u mulj, dok je desni iznad mulja i može se vidjeti u punoj veličini

Plava GROBNICA

Kroz rupe u opati mogli smo vidjeti dijelove unutrašnjosti posljednjeg počivališta 74-orice članova posade misteriozno nestale francuske podmornice

Pripreme su brzo bile gotove, analizirali smo plinove, složili rebreathere i opremu kolicima odvezli na brod. Srećom, brod je bio dosta velik za 10 tehničkih ronilaca i k tome jako dobro organiziran, stage boce smo stavljeni iznad klupa za rebreathere u posebno izrađene držače s „bungee“ gumama za učvršćivanje, a na krmu su stali svi skuteri i kamere koje smo nosili na ronjenje. Vožnja je trajala ugodnih sat vremena, more je bilo s vrlo malo valova, a Sunce je već dobro grijalo - uvjeti koje svaki ronilac priželjkuje prije ronjenja. Sad je trebalo odraditi najteži dio, pronaci olupinu na sonderu i pokušati se zadržati na toj poziciji dok se ne baci tondin s konopom- shot line. Bez obzira na to što imate GPS lokaciju nekada treba i sat vremena da se olupina pronađe, na moje iznenadenje Philippe je to odradio lagano, bez ikakve nervoze, i za tren je shot line bila u moru. Za to je potrebno veliko iskustvo, ali čestitat ćemo kapetanu tek kad zaronimo i ugledamo na dnu olupinu. Dok smo se spremali, Philippe je postavio u more deko polje, nakon čega nam je održao kratki briefing. Naime, na ovoj lokaciji su često jake morske struje što znatno otežava ronjenje. Na deko polju su bile postavljene boce s kisikom i jedna šupljikava mreža s novinama, pićem i podvodnim radiom sa slušalicama da brže prođe vrijeme. Ronili smo u tri grupe. Kako je jedna ulazila, druga je već bila na krmu i sigurnosni ronioci su dodavali stage boce. Kada smo bili spremni, Philippe nas je dovezao tik do shot line-a i skakali smo u vodu. Na površini se osjetila slaba struja, ali sa skuterom nije bilo problema doći do shot line-a. Ja sam bio u timu s Marcom i Christophom. Spustili smo se na šest metara da napravimo „bubble check“, vidljivost je bila pet-šest metara, tek kad smo nastavili zaranjati, točno se video prijelaz bistre i mutne vode na 10 metara. To me prilično oraspoložilo jer sam već mislio da će nas takva vidljivost dočekati i na dnu. Kako smo zaranjali dublje, vidljivost je bila sve bolja, ali je postajalo i mračnije, struje nije bilo. Počeo sam pripremati kameru za snimanje i samo mi je jedna misao bila u glavi - samo da je na kraju shot line-a olupina- i to će biti savršen uron. Tek što smo

50 godina nije se znalo za sudbinu te podmornice nestale u vodama Marseilla sve do 1995. kada je pronalazi direktor poznate tvrtke Comex, Henri Delauze, koji je upravljao istraživačkom podmornicom Remora 2000. Francuska mornaška flota je vjerovala da je Protee stradala u sukobu na površini s njemačkim snagama, ali otkriće Henrija Delauzea to je opovrgnulo. Nakon više od 50 godina napokon je razotkrivena tajna nestale podmornice a obitelji poginulih mornara su doznale gdje im počivaju najbliži. Prema maritimnom povjesničaru i nekadašnjem podmorničaru C.V.Huanu dva su moguća razloga potonuća podmornice Protee. Prema prvoj teoriji, na putu od Algiersa do Marseilla došlo je do velikog nevremena te se Protee pozicionirao na položaju negdje između Cassisa i Toulona da bi, odredivši periskopom svoj položaj, krenuo prema Marseilleu i ušao u morsko polje za koje savezničke snage nisu znale. Prema drugoj teoriji, 23. prosinca dva njemačka konvoja krećući put Marseilla. Jedan od njih isplavljava iz grada La Ciotat u 9 sati ujutru i dolazi do Marseilla u 12:25, dok drugi konvoj stiže u Marseille oko 13 sati. Protee, spazivši jedan konvoj, namjerava zauzeti položaj za napad i tako ulazi u morsko polje. Kada su istraživali olupinu na dnu, primijetili su da svi otvori bili zatvoreni, a 74 člana posade ostali su zarobljeni u podmornici koja i dan danas čuće posmrtnе ostatke posadice. Te su ju je stoga Francuska mornarica proglašila „plavom grobnicom“. ■

Vidljivost je bila 30 do 40 metara pa smo fotografirali i torpednu cijev

prošli 100 metara dubine, učinilo mi se da vidim obrise olupine, upalio sam svjetiljke na kameri i u trenu sam se našao ravno ispred tornjeva podmornice Protee. Tondin je bio samo tri metra od olupine- odličan posao Phillip! Srce mi je tuklo od uzbudjenja i odmah sam napravio nekoliko „fotki“. Na tren sam se zaustavio da se pokušam orientirati na olupini i tad sam shvatio da vidim skoro cijelu olupinu, vidljivost je bila fantastičnih 30-40 metara. Uz osmijeh na licu sam nastavio plivati oko tornjeva. Pri dnu tornjeva iz rupa su izlazila dva izrazito velika ugora koje sam slikao sa sigurne udaljenosti jer, na prvi pogled, nisu djelovali druželjubivo. U smjeru pramca, nekoliko metara dalje se nalazio top za kojeg je zapela mreža koja je s desne strane podmornice još uvijek stajala u uspravnom normalnom položaju. Otplivao sam na drugu stranu topa na kojoj je bila zapetljana samo jedna bova koja je plutala. Top je još uvijek u jednom komadu, neoštećen. Marko i Christoph su se već namjestili pored topa za slikanje, a nakon nekoliko slika pokazali su mi da idemo prema krmi. Na tom dijelu podmornice se vide oštećenja na trupu i upravo ta oštećenja su uzrok potonuća Protee. Nakon razgledavanja i snimanja tornjeva i topa upalili smo skutere i krenuli po trupu podmornice prema krmi. Protee je lagano ležala na lijevom

Lagano nagnuta na lijevom boku krma je gotovo savršeno očuvana

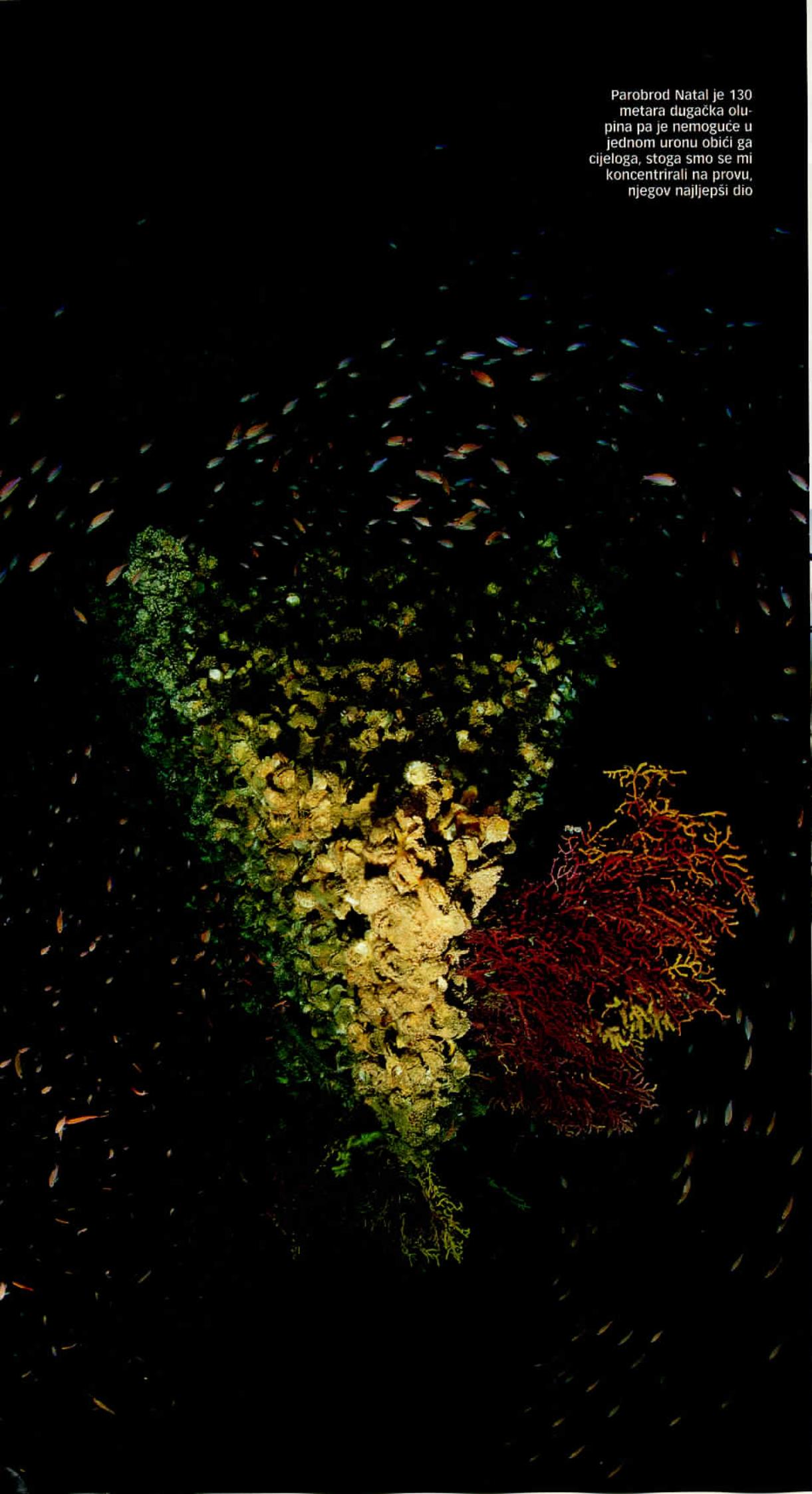
Misterij PODMORNICE PROTEE

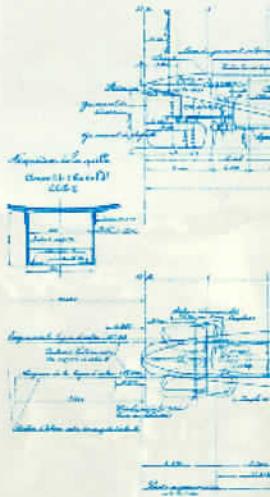
GODINAMA JE podmornica Protee bila jedna od najvećih enigm Mediterana. Nestala je pod neobjašnjivim okolnostima 18. prosinca 1943. ne ostavivši nikakvoga traga za sobom. Podmornica Le Protee, izgrađena u brodogradilištu Forges et Chantiers u gradu Seyne sur Mer, činila je dio serije od 31 patrolne podmornice koje su puštene u promet između 1931. i 1939. Duga 92,30 metara i široka 8,10 metara imala je gaz od 4,40 metra i mogla je zaroniti do 80 metara. Na površini su je pokretala dva dizelska motora jačine 6000 konja koja su postizala brzinu od 18,6 čvorova, dok su pod vodom dva električna motora od 2250 konja postizala brzinu od 10 čvorova. S gradnjom podmornice

Protee započelo se 1928. godine, da bi bila porinuta 1930. i u službi vojske od 1932. Početkom Drugoga svjetskog rata Protee je dodijeljena Trećoj diviziji podmornica s bazom u Toulonu. Početkom 1940. Treća divizija podmornica premještena je na položaje u Casablanci kako bi nadgledala područje Kanarskih otoka gdje se nalazilo nekoliko njemačkih tegljača. Podmornice Treće divizije u više navrata su patrolirale arhipelagom Dodekanisa sve do objavljuvanja primirja 22. lipnja 1943. To ljetu Protee je došla u nadležnost Force X – eskadrile francuske ratne mornarice pozicionirane u Aleksandriji. Force X odlučila je ponovo krenuti u borbu u lipnju 1943. nakon

nekoliko mjeseci pregovaranja s francuskim vojnim snagama u Africi kako bi bili dio Francuske oslobođilačke vojske. Protee napušta Aleksandriju i na svojem prvom zadatku napada njemački tegljač koji ipak nije uspjela potpiti. 18. prosinca 1943. pod vodstvom brodskog poručnika Millea isplovila je iz luke u Algiersu sa 7 člana posade, od kojih su trojica bili Britanci, kako bi patrolirala u vodama južno od Marseillesa. Bilo je predviđeno da se vrati u Algiers na samu staru godinu 1940. Međutim, podmornica Protee nikada nije potvrdila primitak poruke poslane 25.12. kojom se zapovijedala zamjeni položaj s podmornicom Casabianca. Od siječnja 1944. smatra se izgubljenom na moru.

Parobrod Natal je 130 metara dugačka olu-pina pa je nemoguće u jednom uronu obići ga cijeloga, stoga smo se mi koncentrirali na provu, njegov najljepši dio

SVI ČLANOVI
ekspedicije bili
su rebreather
ronioci

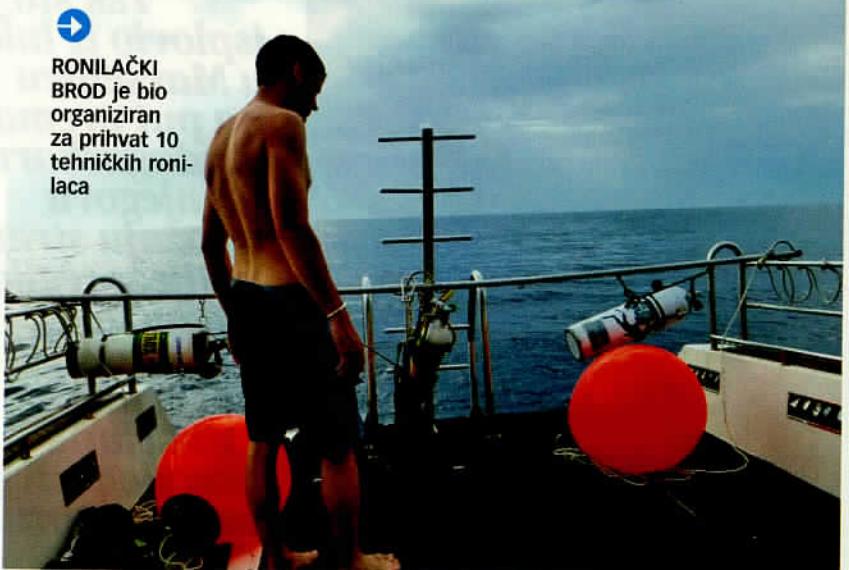
**Tek što je
isplovio iz luke
u Marseilleu
na put prema
Madagaskaru
na njegovu
stražnju stranu
nalijeće tegljač
Magache i
šalje Natal s
poručnikom
i 104 člana
posade zauvijek
na dno mora**

Na olupini nas je dočekalo mnoštvo riba uključujući i jednog velikog bucna

RONILAČKI BROD je bio organiziran za prihvat 10 tehničkih ronilaca

boku, oplata je većinom propala, kroz rupe se mogu vidjeti dijelovi unutrašnjosti i ugori koji su prolazili duž olupine ulazeći i izlazeći kroz rupe. Spustio sam se do dna po lijeve strani trupa do krme koja je bila savršeno očuvana. Doista je poseban osjećaj bio vidjeti krmu u punoj veličini sa svim dijelovima na njoj. Budući da je nagnuta, lijevi vijak s prednjim pelerom je djelomice utonuo u mulj, dok je desni iznad mulja i može se vidjeti u punoj veličini. Minute su prolazile užasno brzo i nakon 20 minuta bilo je vrijeme za povrat u brod i izron. Za mene je ovo bio do sada najljepši uron u živu olupinu, savršeno očuvana olupina u uspravnom položaju, a možda je svemu pridonijela činjenica da je ovo bila prva podmornica na kojoj sam ronio.

PAROBROD NATAL

SLJEDEĆI DAN smo ronili na olupini Natal. Na prošloj godini, na ronjenju Philipe je imao dobru prezentaciju lociranja olupine tako da uopće nismo sumnjali da ćemo vidjeti olupinu. Dok smo zaranjali, more je bilo dosta mračnije od običnog, ali je bio dobro rasvjetljen sunčevim svjetlom. Shot line je bila točno po sredini olupine. Kad smo spustili na nju, u prvi mah nije se ništa moglo vidjeti sve do 15 metara, ali nismo upalili svjetiljke, ali kad su nam se oči naviknule na svjetlost, vidljivost je bila nešto slabija nego što je bila u proteklih dnevima. Na olupini je dočekalo mnoštvo riba, prvo smo ugledali velikog bucna, koji se lijeno kretnao po olupini, a kad sam mu se pokušao približiti da ga fotografiram, iznenadio me munjevitim bijelim bučnjem, u sekundi ga više nisam mogao vidjeti, nisam imao pojma da mogu biti tako brzi.

Natal je vrlo veliki brod i znali smo da se moramo skloniti centrirati na samo jedan dio olupine da bismo mogli dobiti nekakvu sliku jer je nemoguće vidjeti brod u cijeloj dužini, pa čak ni skuterom. Srećom shot line je bila udaljena svega 20 metara od prove tako da smo mogli vidjeti taj najljepši dio broda. Prilikom izrona, kada smo došli na deko polje na 9 metara, more je bilo tako mutno da je vidljivost bila svega dva-tri metra. Na šest metra nas nije dočekalo deko polje, nije to bio neki problem, ali mi je bilo čudno da je Philipe zaboravio staviti polje u more. Dekompresiju sam kratio gledajući slike na kameri sve dok se ispred mene nije pojavila tri bucna, veselo su plivali između nas tako da nam je dekomprezija u zabavi s njima brzo prošla. Kada smo izronili i skinuli opremu sa sebe, upitali smo Philippa zašto nije bacio deko polje, a on nas je u čudu gledao i pokazao rukom na bove deko polja koje su bile u moru udaljene najviše šest-sedam metara od shot line-a, ali je toliko bilo mutno da ga nismo uspjeli vidjeti.

REKREATIVNI URON NA PODMORNICU RUBIS

NAKON JOŠ JEDNE uspješne ekspedicije i dubokih urona, dobro mi je došla mala promjena pa sam idući dan odlučio zaroniti na poznatu podmornicu Rubis u Saint Tropezu. Dvije podmornice na jednom putovanju, bio je to pravi zgoda i dobitak za mene. Dogovorio sam ronjenje u jednom lokalnom ronilačkom centru. Bila je to drastična promjena, umjesto rebreathera i tri stage boce, ronio sam rekreativnim jack potom i 15 litarskom bocom s ostalih 20 ronilaca u moru. Jedina sličnost s ronjenjem na podmornici Protee je bila bottom time od 20 minuta. Rubis je podmornica koja je služila za polaganje mina, ali osim polaganja mina, takve podmornice su mogle i torpedirati. Nosile su 32 mine i

unutrašnjosti koje bi ispustile na dno mora tako što bi ih neka vrsta teške platforme priljepila za samo dno. Nakon polaganja, mine bi se uzdigle na površinu i plutale na određenoj dubini povezane lancem s platformom na dnu mora. Sama podmornica Rubis težila je 923 kilograma pod vodom, s gazom od četiri metra, dva dizelska motora koja su dostizala brzinu od 12 čvorova na površini i dva električna motora koja su jamčila brzinu od 9 čvorova pod vodom. Izgradena je 1928. u Toulonu da bi u službu ušla 1933. 1940. poslana je kako bi polagala mine na krajnjem sjeveru kao ispmoć finskim pomorskim snagama, a vratila se u Francusku 1945. nakon završetka Drugoga svjetskog rata.

Neko vrijeme nije bilo moguće opskrbljivati Rubis s minama pa je tada služila kao borbeno podvodno sredstvo, ito bez većeg uspjeha - Rubis je bio pretežak i prespor. Ipak u razdoblju od pet godina postigla je zavidne rezultate: 683 položene mine, 14 potopljenih brodova, sedam potopljenih brodova razminiravača, jedna oštećena podmornica i jedan brod od 4,5 tone torpediran. Iz upotrebe je povučena 1949. kada odlazi u zaslужenu mirovinu i služi za obuku mladih pripadnika mornarice. Kako je mornarica imala potrebu za podvodnim sonarnim objektom, Rubis je potopljen na dubini od 50 metara.

Podmornica Rubis je pomoću dva dizelska motora dostizala brzinu od 12 čvorova na površini te pomoću dva električna 9 čvorova pod vodom

Dvosatno ronjenje u izvoru rijeke Marnade zaokružilo je još jedan odmor za dušu i tijelo u francuskoj Provansi

Parobrod ulovljen RIBARSKIM MREŽAMA

PAROBROD NATAL, dugačak 130 metara, širok 12 metara, brzine 12 čvorova, porinut je davne 1881. u La Ciotat-u. Bio je to prvi u seriji od sedam parobroda izgrađenih za plovidbu u Australiju i Daleki istok. Motor parobroda nadograđen je vremenom tako da je Natal pokretao motor od 4000 konjskih snaga, a dostizao je brzinu od 16 čvorova.

1889. ga je zadesio snažan tajfun između Hong Konga i Saigona, udara o bok i dolazi do loma kormila, a saloni

i kabine su oštećeni. Poručnik i više članova posade su ranjeni, ali šteta je popravljena. Kasnije nastavlja s prijevozom putnika, a 1900. prevozi u Kinu trupe angažirane u Pobuni Boksera - pobuni seljaka i gradske sirotinje protiv stranog kapitala. Nakon toga, tijekom 1915. sudjeluje u bitci kod Galipolja, a 1916. prevozi 2370 austrijskih zatvorenika između Brindisia i Asinare te 50.000 srpskih vojnika iz Krfa u Solunu. 1917. Natal isplavljava iz luke u Marseilleu kako bi se otisnuo na put prema

Madagascaru s ugašenim svjetlima. Tek što je isplovio, sa stražnje strane ga je udario tegljač Magache koji je dolazio iz Alžira. Natal je potonuo u roku od 10 minuta s poručnikom i ostale 104 žrtve.

Od Natala je danas ostao samo trup broda, nema više ništa od infrastrukture, a brodsko skladište je prazno. Olupina je teška za ronjenje budući da je prekrivena s nekoliko slojeva ribarskih mreža, vrlo teško se raspoznaju dijelovi olupine od tvorevina koje čine mreže. ■

U PROVANSI NE MOŽE BITI DOSADNO

NAKON RONJENJA posjetili smo mjesto Seyne sur Mer gdje je Protee izgrađena. Tu je i podignut spomenik u čast poginuloj posadi. Na tom mjestu se često održavaju komemoracije kojima nazoče predstavnici francuske mornarice, lokalne vlasti i članovi obitelji poginulih mornara.

Osim ronjenja, nešto vremena je ostalo i za razgledavanje. Jedno je sigurno - u Provansi vam ne može biti dosadno. Putujući prema mjestu Moustier Ste. Marie uz cestu su se prostirala nepregledna polja lavande, pa polja suncokreta i ponegdje polja makova. Svaki prizor kojeg tamo snimite je razglednica za sebe. Došavši u Moustier Ste. Marie uspeli smo se do crkve Majke Božje sagradene na vrhu strme stijene do koje vode klizave stepenice. Kada se konačno popnete do crkve, preplavi vas osjećaj neopisivog mira u gotovo netaknutoj prirodi.

Posljednji dan proputovanja Provansom bio je rezerviran za ugodno druženje s priateljem i instruktorom špiljskog ronjenja, Frankom Vasseurom. Frank me odlučio povesti na ronjenje u izvoru rijeke Marnade. Da biste uopće došli do izvora, morate se voziti najmanje 10 kilometara poljskim putem dok ne zadete duboko u šumu. Mjesto podsjeća na džunglu, obrasio je raslinjem raznih vrsta i gustim drvećem kroz koje se probijate do izvora. Poslije dvosatnog ronjenja otišli smo na ručak s Frankom i tako smo zaokružili još jedan lijep odmor za dušu i tijelo. Nadam se da će imati priliku doći opet u Francusku jer, svaki put kad dodem, saznam za još puno dobrih lokacija za ronjenje i jednostavno moram doći opet, jedan život je premalo... ■